

Økonomiske og administrative konsekvenser av gudstjenestereformen

1. Innledning

Til Kirkerådets møte i mars 2010 forelå det i sakfremstillingen til hovedgudstjenesten et relativt kortfattet notat om de konsekvenser gudstjenestereformen ville få økonomisk og administrativt for de berørte instanser. (sak 11/10, pkt. 7). Her ble det også varslet at en mer grundig redegjørelse ville bli gitt på Kirkerådets mai-møte. I denne redegjørelsen vil fortsatt mye være uavklart med hensyn til pris på trykksaker og kursing i forbindelse med implementeringen av reformen. Her er vi fortsatt i en arbeidsprosess, og det gjenstår en rekke forhandlinger med Eide forlag, med arbeidsgivere og andre som vil bli involvert i reformen. Det har jevnlig vært holdt møter med Eide forlag om de bøker som skal trykkes i forbindelse med reformen og med Bibelselskapet om tekstformene i den kommende bibeloversettelsen.

Kirkerådets sekretariat hadde i april møter med arbeidstakerorganisasjonene for prester og for kirkemusikere, og innen Kirkerådets møte vil sekretariatet ha hatt samtale med Kirkeavdelingen i FAD og med KA som arbeidsgiverrepresentanter. Sekretariatet har også hatt møter med det partssammensatte etterutdanningsutvalg i KA (OU). Videre er gudstjenestereformen drøftet med Kompetanserådet for presters kompetanseutvikling i et utvidet møte hvor også Kirkedepartementet deltok. Kompetanserådet har gjennom flere år arrangert videreutdanningskurs for prester og kirkemusikere hvor gudstjenestereformen har vært det sentrale tema. Ett bispedømme gjennomfører også nå en utdanning med 10 studiepoeng som skolerer en prest og en kirkemusiker fra hvert prosti til å være kursholdere med tanke på implementeringen av reformen.

Sekretariatet får en rekke forespørsler om å holde foredrag og seminarer om gudstjenestereformen og merker en stor interesse for reformen, og et behov for å få aktuell informasjon om utviklingen av gudstjenesteliturgien. I flere prøvemenigheter leser gudstjenesteutvalg de sakspapirer som legges ut på Kirkerådets hjemmeside og innarbeider i menighetens gudstjeneste de endringer som kom med det reviderte forslaget til hovedgudstjeneste som Kirkerådet behandlet i mars. Alt i alt foregår en implementeringsprosess mange steder allerede, uten at dette arbeidet er organisert fra Kirkerådets side.

Dette er gledelig. Samtidig vil utfordringene bli vesentlig større når reformen skal innføres i alle menigheter. Da gjelder det å få på plass de økonomiske og administrative sider ved reformen og sørge for en bred implementering og kursing for mange som ikke er berørt direkte av reformen i dag. Siden mye av arbeidet med forberedelsen av reformen i menighetene og utgifter til dette vil komme allerede høsten 2011, haster det med å få et mer konkret bilde av de økonomiske, administrative og organisatoriske utfordringer som de berørte instanser må ta hensyn til når de i høst utarbeider sine budsjetter og arbeidsplaner for 2011.

Arbeidet i Kirkerådet med dette må derfor intensiveres umiddelbart, etter at hovedfokus i sekretariatet har vært å få på plass de liturgier og bestemmelser som må foreligge for at det i hele tatt skal være noe å produsere og implementere. Til Kirkerådets møte i september vil det bli gitt en mer utførlig utredning om disse spørsmål.

Trykt utgave av liturgien mm:

Når gudstjenestereformen innføres fra 1. søndag i advent 2011 skal det foreligge en trykt utgave av hovedgudstjensten, dåpsliturgien, alminnelige bestemmelser, en motiverende del om liturgi og veiledningsstoff til menighetene. En tar sikte på at denne skal foreligge til salg i september 2011. Det vil parallelt med dette utvikles digitale versjoner og hjelpemidler.

En legger opp til at det etter noen år vil skje en evaluering av ordningen. De endringer som da kommer, gjør at dette må komme i en ny utgave. Dette medfører på sikt en utgift i to omganger, en i 2011/12 og en antakelig i 2016/17.

En antar at den trykte utgaven i 2011 vil inneholde anslagsvis samme sidetall som prøveliturgien, altså nærmere 200 sider. Det kan være praktisk at denne første utgivelsen kommer i form av en ringperm. En ringperm gir i utgangspunktet en noe høyere pris enn hefte/bok. Antallet solgte eksemplarer antas imidlertid å bli vesentlig høyere enn i 2008, noe som antas å kunne gi en prisreduksjon. Vi kan ikke si noe mer presist om pris på det nåværende tidspunkt, da forhandlingene om dette ikke er kommet langt nok. Prisen på 2008-utgaven var kr 240,- pr. eksemplar.

I og med at trykksaken ikke bare vil gjelde prester og kirkemusikere, men også menighetsrådsmedlemmer, gudstjenesteutvalg, andre menighetsutvalg og eventuelt medliturger, kan menighetene ha behov for alt fra 10 til 30 eksemplarer av denne. Ansvar for finansieringen av disse utgiftene må avklares nærmere. Det forholdsvis høye antall bøker har sammenheng med menighetsrådets rolle i utarbeidelsen av lokal grunnordning og vektleggingen av involvering i planlegging og gjennomføring av gudstjenestefeiringen.

Kirkedepartementet har fastsatt at det skal finnes 3 eksemplarer av liturgiske bøker i hver kirke, og at fellestrådene må dekke dette (Rundskriv av 7. juni 1992 (F-57-92 og F-58-92). Hvis antall kirker er ca 1620, vil dette bety ca 5000 eksemplarer i alt, som det forutsettes at fellestrådene dekker.

Det forutsettes i tillegg at fellestrådene, arbeidsgiver for kirkemusikerne, dekker utgifter til ett eksemplar til hver organist, anslagsvis 920 eksemplarer.

Tilsvarende forutsettes at departementet/bispedømmerådene som arbeidsgiver for prestene dekker utgifter til et eksemplar til hver prest, totalt ca 1300 eksemplarer.

Det må avklares mellom Menighetsråd og Fellestrådet hvordan det øvrige opplaget skal finansieres.

Kirkerådet vil arbeide for en økt støtte til FR fra FAD i forbindelse med de innkjøp som reformen genererer.

Trykt utgave av liturgisk musikk

Det er tidligere utgitt 2 hefter med ny liturgisk musikk, og det tredje heftet kommer ut høsten 2010. I den videre utprøving av liturgisk musikk bør den enkelte menighet ha tre eksemplarer av disse heftene. Det forutsettes at fellestrådet dekker dette. De to heftene som

allerede er utgitt selges i dag for kr. 295,- pr eksemplar. Det vil bli forhandlet om prisreduksjon ut fra det antall som kan påregnes solgt.

Det forutsettes at Fellesrådet dekker et eksemplar av hvert av de tre heftene til hver organist.

Om Kirkedepartementet dekker ett eksemplar av hvert hefte til hver prest, må avklares. For den liturgiske tjeneste er det nødvendig at liturg/prest har ett eksemplar av hvert hefte på grunn av variasjoner og alternativer for liturgisk musikk og det som skal synges av liturg.

Menighetens behov for flere eksemplarer av den liturgiske musikken vil antakelig variere sterkt fra menighet til menighet, men det er viktig å understreke at menighetsrådet skal fatte vedtak om hvilken liturgisk musikk som skal brukes i de typer hovedgudstjeneste menigheten skal feire.

Den utvidede perioden for utprøving av liturgisk musikk som vil vare frem til evalueringen av reformen etter tre til seks år vil også ha kostnader knyttet til avtaler med rettighetsinnehavere på utprøvningsmaterialet. Dette er ikke kostnadsberegnet.

Tekstbok

Det er for tidlig å ha noen formening om hva prisen vil bli på den nye tekstboken. Bibeltekstene som skal leses i hovedgudstjenesten skal leses fra godkjent tekstbok (jf. Alminnelige bestemmelser). Det forutsettes at fellesrådene dekker tre eksemplarer av tekstbok i hver kirke, på samme måte som liturgiboken, altså i alt ca 5000 bøker.

Om Kirkedepartementet dekker ett eksemplar av tekstboken til den enkelte prest, må avklares.

Lokal grunnordning

Menigheten utformer i samsvar med den trykte utgaven av liturgien sin egen Lokale grunnordning. Den lokale grunnordning skal kunngjøres og den må kopieres opp til bruk for ansatte prester, organister, vikarer og medliturger. Dette innbefatter både tekster og melodier. I innføringsperioden kan disse ordningene bli skiftet hyppigere ut, etter som man høster nye erfaringer med gudstjenestene. Det kan komme utgifter til gudstjenesteutvalgenes arbeid.

Menigheten kan lage enkle gudstjenesteagender for menigheten. Dette kan skje på flere måter. En kan kopiere agenden til hver søndag eller kopiere opp (flere) faste agender hvor alternativene og menighetssvar innenfor hver type hovedgudstjeneste som menighetsrådet har fastsatt, er satt inn. Andre vil bruke dataprojektør, med de fordeler og ulemper som dette medfører.

Innføring av en ny grunnordning vil være en sårbar prosess. Mange vil delta i den med glede og iver over å bli kjent med nytt stoff. Vi vil samtidig måtte regne med at mange vil kjenne seg usikre og muligheten for økt fremmedgjøring i gudstjenestefeiringen er tilstede. Fra gjennomføringen av store gudstjenestereformer i våre søsterkirker er vi kjent med at gudstjenestesøkningen kan gå ned i forbindelse med innføringsfasen. Det må settes

et sterkt fokus på tilrettelegging for den enkelte gudstjenestedeltager. Ved forrige reform ble det trykket menighetsutgaver med notemateriale og full liturgi til den enkelte kirkeårsfase (hvitt, grønt, rødt og fiolett hefte). Slike hefter vil med den reformen som her er lagt frem være lite hensiktsmessige å utvikle sentralt på grunn av de store variasjonene i lokal grunnordning. Dette er en endring i forhold til dagens gudstjenesteordning. Reformen vil øke trykke og kopieringsbehovet for menigheter, og dermed være en utgift for hver menighet eller fellesråd. Det vil utredes hvordan det kan utvikles ressurser for menighetene på digitale plattformer. Det er naturlig å se innføring av ny gudstjenesteordning som en hovedutfordring for videreutvikling av voksenkatekumenatet i Den norske kirke.

Tilrettelegging og informasjon av lokal grunnordning for bredden i den lokale menighet må være en prioritert oppgave lokalt, regionalt og nasjonalt.

Inventar

I reformen vil antakelig mange menigheter ønske å skaffe noe mer kirkelig inventar til gudstjenestebruk. Det gjelder *sidebord*, som brødet og vinen kan settes på før det bæres fram til alteret, eller *prosesjonskors* og *prosesjonslys* til bruk bl.a. ved evangelieprosesjon. *Kalkklede* er tidligere nevnt i de liturgiske ordningene, men reformen vil styrke behovet for dette. Dette er utgifter som den enkelte menighet må ta avgjørelse om prioriteringen av.

Universell utforming

En sentral målsetting i gudstjenestereformen er ”gudstjeneste for alle”. For å gjøre alvor av dette kan mange menigheter møte utfordringer om å gjøre kirkerommet mer tilgjengelig. Dette kan medføre utgifter for fellesråd og menigheter.

Biskopen som godkjenningsinstans

En kan påregne et noe økt behov for saksbehandling av liturgisaker hos biskopene, først og fremst fordi menighetens lokale grunnordning skal godkjennes av biskopen. Biskopen vurderer om forslaget er innenfor rammen av Ordning for hovedgudstjenesten og regelverket for denne. Biskopen skal også vurdere egenformulerte forslag til *faste* samlingsbønner, faste syndsbekjennelser, faste forbønner og faste takkebønner ved dåp. Det må vurderes hvilken rolle prostene skal ha i forhold til godkjenningsprosedyren. Det mest nærliggende er at søknad om godkjenning av lokal grunnordning fremsendes gjennom prostene, og at denne gir en påtegning.

Ansatte i lokalmenigheten

Gudstjenestereformen vil medføre noe økt arbeidstid på gudstjenesten på grunn av økt samarbeid, tilrettelegging av den enkelte gudstjeneste og økt tid til faglig fordypelse. I Høringen sa 99 % av prøvemenighetene at timeforbruket for presten hadde økt, 66 % i stor grad og 30 % i noen grad. Tilsvarende tall for kantor er 83 %, hvorav 30 % i stor grad og 53 % i noen grad. For andre stillinger har over halvparten registrert en økning, 6,7 % i stor grad og 48% i noen grad. Høringen gir imidlertid ikke grunnlag for å kvantifisere denne merbelastningen. Arbeid med gudstjenesten er allerede en prioritert oppgave for kirkelige medarbeidere, særlig gjelder dette prest og kirkemusiker. I innføringsfasen vil nok reformen gi en økt arbeidsbelastning, det kan derfor bli nødvendig å omprioritere noen arbeidsoppgaver i en periode.

Evalueringen av trosopplæringsreformen har beskrevet trosopplæringsreformens erfaringer i relasjon til fornyelsen av gudstjenestelivet:

”Så langt kan Trosopplæringsreformen på mange måter sees som en gudstjenestereform. De aller fleste forstår gudstjenesten som sentrum i menighetenes liv og knytter av den grunn trosopplæringen til denne. Det kan se ut som om mange ikke bare vil knytte trosopplæringstiltak til gudstjenestelivet, men at dette sees som er et sentralt trosopplæringstiltak i seg selv. Denne utvikling forsterkes av en ny vektlegging på barne- og ungdomsteologi, der barn og unge sees som fullverdige menighetsmedlemmer og gudstjenestedeltakere, med egne oppgaver. Resultatet viser seg i et bredt gudstjenestelig forsøks- og tiltaksarbeid i form av en rekke nye typer gudstjenester og eksperimentering innenfor de etablerte liturgiene. I forlengelsen av dette knyttes det en rekke trosopplæringstiltak til selve kirkerommet, til symbolbruk, artefakter og riter (i ”Kunnskap, opplevelse og tilhørighet”, 2008, s 136f)

Alle aldersgrupper i trosopplæringen skal i henhold til Plan for trosopplæring delta i gudstjenester.

Trosopplæringsreformen har vektlagt tverrfaglighet og lokalt samarbeid i utarbeidelsen av reformen. Erfaringene som støttes av annen forskning på utviklingsarbeid styrker et tilsvarende fokus på tverrfaglighet i utviklingsarbeid. Dette tilsier at det bør vektlegges i etablere implementerings og driftsprosesser som vektlegger det tverrfaglige perspektivet i innføringen av gudstjenestereformen.

Diakonen vil få en særlig oppgave knyttet til at diakonale grupper skal involveres i utarbeidelse og gjennomføring av forbønnsdelen, diakonen i nattverdfeiring og det diakonale aspektet ved utsendelsen understrekes med bl.a. forbønnstjeneste og soknebud,

Gudstjenestereformen forutsetter økt deltagelse av frivillige og ulønnede medarbeidere. Det innebærer at det er viktig med gode administrative støttefunksjoner i det tverrfaglige arbeidet knyttet til den enkelte gudstjeneste.

Reformen gjør det nødvendig å tenke igjennom ressursbruken av ansatte i den lokale menighet.

Kursing av ansatte, menighetsråd og andre frivillige i lokalmenigheten

Arbeidstakere har krav på opplæring når betingelsene for deres arbeid endres vesentlig. Det er utvilsomt at reformen medfører vesentlige endringer for prester og for kirkemusikere, men også for de øvrige medarbeidere som kateket og diakon. Nødvendig kursing av disse medarbeiderne må avklares nærmere med arbeidsgiversiden, det vil si biskopene og fellesrådene/KA. Disse har ansvaret for at en slik opplæring skal skje. Det er ønskelig med mest mulig felles kursing for de ulike aktørene, og at implementeringen skjer ut fra et felles sentralt opplegg. Denne delen av reformen vil bli nærmere beskrevet når nødvendige avklaringer er gjort i forhold til de ulike aktørene.

For *menighetsrådene* innebærer reformen en vesentlig endring ved at de skal vedta Lokal grunnordning for feiring av hovedgudstjenester i menigheten. Gudstjenestereformen må derfor legges inn som et hovedtema i de kurs som arrangeres av bispedømmerådene for de nye menighetsrådene. Dette må gjennomføres våren 2012 og forberedes i god tid før dette.

Det vil være behov for økt innføring i gudstjenesteforståelse, i intensjon, idégrunnlag og regelverk for reformen. Til dette vises det til Ordning for hovedgudstjenesten, med rubrikker og veiledninger og til Alminnelige bestemmelser for hovedgudstjenesten og Alminnelige bestemmelser for dåp. Klargjøring av rollefordeling mellom menighetsråd-biskop - prest og kantor må vektlegges.

Menighetsstabene som helhet vil bli berørt av reformen og det bør gis gode, felles kurstilbud og samlinger for alle ansatte.

Frivillige *medliturger* må også få opplæring i reformen og i Lokal grunnordning for å kunne fungere som medliturger i den lokale gudstjenesten.

Kirkerådet

Kirkerådet må sette av midler til et fortsatt arbeid med utvikling av liturgier, med informasjon om reformen, og evaluering av denne.

Det gjenstår et arbeid med å utvikle *kollektbønner*, i snitt 2 bønner pr. søn- og helligdag, altså 120 kollektbønner. 60 av disse må utarbeides i tiden høsten 2010 – sommeren 2011, de neste i tiden sommeren 2011 – sommeren 2012. Her må eksterne forfattere trekkes inn. Med kr.350 pr. time (inkl. arbeidsgiveravgift) og 10 timer pr. kollektbønn, vil utgiften til dette bli i alt kr 420.000, fordelt over 3 år.

Det gjenstår også et arbeid med å utvikle liturgisk *musikk til bibelske salmer*. Den beste måten å organisere dette på er å arrangere et verksted over flere dager på et dertil egnet sted hvor noen utvalgte komponister inviteres til å skape dette.

Samlede materiellutgifter for FR og FAD

Det er redegjort for usikkerheten rundt prisfastsetting av de nye liturgiske bøkene. For å få et inntrykk av nivået på materiellutgiftene tas det i det følgende utgangspunkt i

- salgspris for Prøveliturgien fra Eide forlag i 2008 som var kr 240 pr eks.
- salgspris for Liturgisk musikk fra Eide forlag som var 290 pr hefte
- dagens pris for nåværende Kirkeårets tekster, stor utgave i kunstsinn, 490 pr eks.

Det understrekes at priser for de utgivelsene vi står foran ikke er kjent. I eksemplet tas det utgangspunkt i at hvert sokn har en kirke betjent av en kirkemusiker og en prest.

Materiellutgifter -	MH finans ved FR	FAD
Liturgibok a 240, 3 eks pr kirke	720	
Liturgibok til prestene (1300)		312.000
Liturgibok kirkemusikere	240	
Liturgibøker til mh gudstj.forb (20 stk)	4.800	
Litugisk musikk, 3 hefter a 300 (kantor)	900	
Liturgisk musikk, 3 hefter (prest)		1,2 mill
Tekstbok, a 490,3 eks pr kirke	1.470	
Samlet pr menighet med en kirke	8.130	
Materiell til prestene bekostet av FAD		1,5 mill